

istraživače, a i Feletara, da dalje nastave s istraživanjima, da se pojedine važne teme dorade ili obrade, kako bi se za dvadesetak godina mogli prići izradi još bolje sinteze povijesti Podravine, što i neće biti tako teško, jer i ovaj pregled već u mnogim dijelovima ima taj karakter. Moram korigirati i moj napis o radovima Dragutina Feletara koji sam napisala 1974. (*Casopis za suvremenu povijest*, 1974, br. 1.). Feletar je nadmašio sva moja očekivanja. Razvio se je u povjesničara i geografa koji može jednako dobro pisati o društveno-povijesnim kao i o geografskim problemima jednog dugog vremena, a upravo takovih pisaca imademo vrlo malo. O knjizi Dragutina Feletara mislim najbolje, te ju preporučujem svim ljubiteljima povijesti kao dokaz da su se i na sjeveru Hrvatske odvijala bogata povijesna zbivanja koja zaslužuju našu pažnju i našu dalju interpretaciju, pogotovo stoga što čitanje »Podravine« predstavlja autentični doživljaj, vrelo novih saznanja, a i novih poticaja.

Mira Kolar-Dimitrijević

PEOPLES AND EMPIRES OF WEST AFRICA -
G. T. STRIDE/CAROLINE IFEKA
Nelson LTD, Sunbury on Thames, 1987, 373 str.

Ovo djelo podijeljeno je u dvadeset poglavlja te je obogaćeno s velikim brojem karti i ilustracija. U uvodnim dijelovima prezentiraju geografske faktore koji igraju važnu ulogu u razumijevanju cjelokupne afričke prošlosti. Ifeka i Stride cijeli zap. afr. prostor dijele na tri temeljne životne zone — obalnu, šumsku i savanu. Tom nam prilikom predstavljaju žitelje tih područja te analiziraju njihove ekonomske, političke i kulturne osobitosti. Stanovništvo oko 1000. g. živi po selima koja su najčešće bila izolirana jedna od drugih. Lokalni poglavari posjedovali su politički autoritet jedino u doba rata, a njihova vlast zavisila je od niza uglednika. Umjetnost karakterizira uska povezanost s natprirodnim pojavama i bićima kao i s duhovima predaka. Egzistencija ljudi na priobalnom pojasu ovisi o pročišćavanju soli iz mora i ribolovu dok se u unutrašnjosti provodi kultivacija zemlje, pripitomljavanje životinja i izrada alata. Pronalazak zlata na nekoliko mjesta u zapadnoj Africi privlači pažnju trgovaca iz sjeverne Afrike tako da se uspostavlja velika međunarodna trgovačka mreža. Veća produktivnost i moć omogućuju zasnivanje velikih carstava. Autori prikazuju pojavu triju grandioznih srednjovjekovnih država, Gane, Malija i Songaja.

Carstvo Gana kronološki se prvo pojavljuje. Prvorazredan izvor za povijest toga carstva smještenog između Senegala i Nigera potiče iz 1068. kada je Arapin Al Bekri iz Kordove napisao knjigu o Gani na temelju informacija dobivenih od trgovaca iz Maroka koji su poslovali sa zlatom. Dinastičke borbe i strani neprijatelji glavni su razlozi pada stare Gane. Nasljednik Gane bilo je carstvo Mali koje postoji od 12. do 14. stoljeća. Bitan izvor za povijest ovog carstva predstavlja također jedan arapski izvor. Naim, Ibn Battuta, Berber iz Tangera osobno je posjetio ove krajeve. Upravo on spominje najveću ličnost Malija, osvajača Mansu Musu. Najzanimljiviji dio ovog izvora čini opširni opis Mansu Musinog hodočašća u Meku. U to vrijeme grad Timbuktu kao središte države Mali postaje svjetski centar za naobrazbu islama. Od 14. do 16. st. najjaču zapadnoafričku silu tvori Songaj

carstvo sa središtem u gradu Gao. Ono pada koncem 16. st. poslije upornih napada marokanske vojske.

Pad Songaj države predstavljao je ujedno i kraj ekonomskog napretka zapadne Afrike za niz godina. Uslijedio je potpuni proces dezintegracije društva ovog prostranog područja. Analizirajući povijest ovih triju velikih država, autori pokušavaju prikazati i kako su funkcionirala njihova društva. Oni tako doduše dosta skromno, istražuju sve klasne strukture; opisuju položaj žene te običnog pojedinca.

Od 11. st. islamska religija otvoreno napreduje prema zapadnoj Africi. Pred širenjem islama povlače se animalističke religije, jer on nameće čvršću kontrolu iz državnog središta, a potiče i poslovanje s muslimanskim trgovcima. Padom Songaj carstva u 16. st. prestaje zlatno doba islama koji ponovo oživljava u 18. st. džikadom u Futa Jallonu (Senegal).

Ekonomska analiza dosta je generalizirana zbog nedostatka izvora. Nešto više podataka izneseno je o trans-saharskoj trgovini u devetom poglavlju (str. 158—173). Od 4. st. n.e. kada su u sjevernoj Africi uvezene deve, uspostavljeni su trgovački putovi koji su povezivali zapadnoafričke oblasti sa sjevernom Afrikom, a time i s Evropom. Zapadna Afrika je izvozila zlato, slonovu kost, kola-orah, kaučuk te Kano proizvode od kože. S druge strane, dobavljala je sol, duhan, bakar i datulje iz sj. Afrike; svilu i pisaći papir iz Evrope, a konje, sagove, začine i knjige uvažala je sa srednjeg Istoka. Duž ove trgovačke mreže nicala su sajmišta među kojima su se izdvajala Kano i Timbuktu. Trans-saharska trgovina politički je ojačala zapadnoafričke države jer je potakla i privredni provcat. Velik broj obrazovanih muslimana zaposlen je u administraciji, bolnicama i sudovima. Islam se još jače ukorijenio kao vodeća religija koja je pridonijela širenju kulturnog utjecaja, školstva, pismenosti, zdravstva i urbanizacije.

Drugi dio knjige (133—226) govori o dolasku i učvršćivanju Evropljana u Zapadnoj Africi. Direktni dodiri počinju s petnaestim stoljećem kada Portugalci uspostavljaju pomorske putove. Njihov krajnji cilj nije bila Afrika već Daleki Istok sa svojim začinima, svilom i dragim kamenjem. Oni se nisu stalno naseljavali niti su osvajali teritorije po zapadnoj Africi za razliku od južne i istočne Afrike. Postojale su jedino male trgovačke stanice uz obalu. Evropljani imaju velike zasluge za uvođenje novih kultura kao što su kukuruz, kasava, šećerna trska, ananas, kokos i papaja. Uz Portugalce, pojavljuju se Nizozemci, Britanci, Francuzi, Šveđani i Danci. Ponajviše su bili trgovci, misionari i istraživači. Istodobno se afričko stanovništvo seli prema Atlantiku. Plodna zemljišta doline Nigera i Volte postala su prenapučena. Politička i vjerska trvljenja pridonosila su stalnim pokretima.

Posebno poglavlje (226—236) o transatlantskoj trgovini robljem pruža mogućnost usporedbe mišljenja afričke i zapadnoevropsko-američke historiografije. Robovi su postojali u Africi i prije dolaska Evropljana. Autori tvrde da je njihov položaj bio znatno drugačiji nego li prije razdoblja transatlantske trgovine. Robovi su bili članovi gospodareve obitelji, radili su fizičke poslove, ali su imali i svoja prava. Mogli su napredovati u društvu ako su imali vojne sposobnosti. Trgovina robljem preko Atlantika počinje 1510. odredbom španjolskog kralja za prijevoz pedeset robova u Hispaniolu. Statistički podaci koji su vrlo precizni zbog efikasnog evidentiranja najbolje prikazuju veličinu trgovine robljem. U periodu od 1451—1870. transportirano je 9,566.100 robova prema Americi. Do robova se dolazilo razmjenom

za oružje ili odjeću, direktnom kupnjom, putem rata ili otmicom. Posljedice su po afričko društvo bile katastrofalne. Na političkom planu došlo je do povećanja ratova, korupcije lokalne administracije i retardiranosti političkog razvoja. Na ekonomskom polju došlo je do biološke deformacije pošto su mladi i najproduktivniji članovi zajednice deportirani. Na socijalnom planu pojavio se rasizam.

Iako je trgovina robljem imala važnu ulogu u formiranju afričke povijesti, autori više prostora posvećuju pojavama koje su direktno vezane uz afričko društvo, bez evropskog utjecaja. U petnaestom poglavlju (253—274) opisuju veliki broj kulturnih grupa pod zajedničkim imenom Akan koji obitavaju u južnim dijelovima Gane i Obale Slonove Kost. Među njima se ističu narodi Ašanti i članovi saveza Fante. Ašanti su stvorili osvajačku državu koja svoj najveći uspon doživljava u osamnaestom stoljeću za kralja Osei Tutua. Najveći suparnici Ašanti kraljevstvu bili su upravo pripadnici saveza Fanta jer je on imao veliku podršku Britanaca u nastojanju slabljenja ojačalog susjeda. Autori analiziraju druge karakteristike ovih društava — običaje, jezike, zakone, političke institucije.

Na kraju knjige, poglavlja 16—20 (274—357), tride i Ifeka predstavljaju države pojasa gvinejske tropske šume. Tokom sedamnaestog stoljeća formira se nova država Dahomej s razvijenim vojno-administrativnim sistemom, dok se u 18. st. stvara država Oyo pod vodstvom naroda Yoruba. Zapadno od Oyo carstva nalazilo se carstvo Benin s najdugovječnijom dinastijom u zapadnoj Africi. Benin bronca spada u najveće umjetničko blago zapadne Afrike a ujedno je i dokaz kompleksnosti i uspješnosti beninske zajednice.

Afrička historiografija više nije u embrionalnoj fazi što najbolje dokazuju i knjiga »Peoples and empires of West Africa«. Dapače, svojim višeslojnim, strukturalnim pristupom nastoji slijediti metodiku suvremenih povijesnih pravaca. Primjena tehnika raznih društvenih znanosti (geografija, etnologija, arheologija, antropologija, lingvistika i dr.), uz primjenu statističkih podataka stvara daleko plastičniju sliku afričke povijesti.

Evropski koncept »civilizacije«, koji se dugi niz godina temeljio na paternalizmu prema afričkoj prošlosti, vršio je krajnje negativan utjecaj na stvaranje objektivnog stajališta u svemu što se odnosilo na pozicije autoktone Afrike. U postkolonijalnom razdoblju nadolaze ponovo nepovoljne tendencije. Naime, stvaranjem novih afričkih država i nacija dolazi do bujanja nacionalističkih viđenja prošlosti. Takvi pristupi prenataglašavali su ulogu Afrike u pretkolonijalnom razdoblju i nisu imali nikakvu kvalitetniju pozadin da bi bili ozbiljnije prihvaćeni, ali su ipak poticali na realnije usmjerenje na dotad dosta zapostavljenu afričku povijest. Veći interes donio je uskoro i sve bolje rezultate. Tako danas u svijetu postoji čitava plejada vrsnih povjesničara specijaliziranih za afričku prošlost. Među njima se najviše kod nas zna o Basilu Davidsonu čija je knjiga »Afrika u povijesti« prevedena i izdana kod nas prije četiri godine (Globus 1984).

Budućnost afričke historiografije nalazi se u vlastitim institucijama i stručnjacima koji uz pomoć ostalih svjetskih eksperata trebaju što češće prezentirati znanstvene radove. Istraživanjem specijalnih tema iz prošlosti Afrike bitno se proširuju i znanja istraživača. Prirodno da ni značajni rezultati ne mogu izostati. Prošle godine izašla je u osam tomova monumentalna Unesco-va edicija o Africi u čijem su pisanju sudjelovali mnogi istaknuti svjetski afirkanisti.

Stjepan Matković

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 22

ZAGREB

1989.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 22

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Strossmayerova 2 — 55425 Davor
ANDREIS MLADEN, Socijalističke revolucije 42 — Zagreb
ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajčeva 31 — Zagreb
BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet — Zagreb
BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
BRANDT dr. MIROSLAV, Socijalističke revolucije 73 — Zagreb
BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet — Zagreb
CRNKOVIĆ GORAN, prof. Maršala Tita 170 — Opatija
ČORALIĆ LOVORKA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
GRGIN BORISLAV, prof. Baštijanova 54 — Zagreb
IVELJIĆ ISKRA, prof. Ilica 165 — Zagreb
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
KOLAR-DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet — Zagreb
KRIVOKAPIĆ mr. GORDANA, Institut za istoriju radničkog pokreta — Beograd
LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje naroda i narodnosti — Zagreb
MATKOVIĆ STJEPAN, Šubićeva 3 — Zagreb
OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
RICHTER ŽELJKA, prof. Povijesni muzej Hrvatske — Zagreb
STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske — Zagreb
ŠILOVIĆ DANJA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
ŠVAB mr. MLADEN, Leksikografski zavod »M. Krleža« — Zagreb
VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
ŽIVKOVIĆ mr. DANIELA, Sveučilišna i nacionalna biblioteka — Zagreb
